Vitalija Veževičienė,
Gintautas Rackevičius

Polocko gatvė 26

XVIII a. pabaigoje Polocko g. 26 ir gatvės atkarpoje ties namu 28B posesijose stovėjo mediniai gyvenamieji pastatai, daugiausia lūšnos (1:1 pav.) (*VAA*, f. 1019, a. 11, b. 4430, p. 10–13). XIX a. I pusėje situacija nežymiai pasikeitė, buvusi 610 posesija padalinta į du sklypus: V prie Polocko gatvės, kur žymimas medinis namas matomas ir 1808 m. plane, ir R – vaizduojamas be pastatų (1:2 pav.). Dabartinis vietovės užstatymas susiformavo XIX a. pabaigoje – XX a. 3–4 dešimtmečiuose. Tarybiniais metais nemažai pastatų nugriauta. 1937 ir 1938 m. Vilniaus planuose jau matome du pastatus sklypo centrinėje

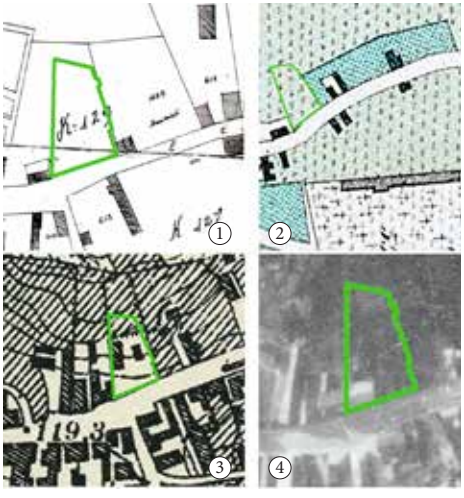

1 pav. Polocko g. 26 sklypas (žymimas žaliu kontūru) Vilniaus planų (1–3) ir aerofotografijos (4) duomenimis: 1 – 1808 m.; 2 – 1840 m.; 3 – 1937 m; 4 – 1944 m. V. Veževičienės brėž.

Fig. 1. The plot at Polocko St. 26 (marked with a green border) according to the data of plans of Vilnius (1–3) and an aerophotograph (4) from the year: 1 – 1808; 2 – 1840; 3 – 1937; 4 – 1944

2 pav. Tyrinėjimų Polocko g. 26 sklype situacinis planas: 1 – detalieji tyrimai; 2 – žvalgymai; 3 – sklypo riba; 4 – pastatai; 5 – Polocko g. 26 nugriauto namo kontūras; 6 – šiluminės trasos kolektorius; 7 – XVIII a. pabaigos – XIX a. I pusės mūro fragmentas; 8 – 1901 m. pažymėti statiniai; 9 – 1938–1944 m. pažymėti statiniai; 10 – XX a. II pusės statiniai. T. Dičiaus brėž.

Fig. 2. Situation plan of the investigation on the plot at Polocko St. 26: 1 – excavation; 2 – field survey; 3 – plot boundaries; 4 – buildings; 5 – contours of the demolished house at Polocko St. 26; 6 – a heating main collector; 7 – a fragment of a late 18th – first half of the 19th-century masonry wall; 8 – structures marked 1901; 9 – structures marked 1938–1944; 10 – second half of the 20th-century structures

3 pav. XVII–XIX a. radiniai: 1–4 – koklių fragmentai; 5 – dubens fragmentas; 6 – plokščiosios čerpės fragmentas – gamybos brokas; 7 – plyta; 8 – Livonijos Gustavo Adolfo šilingas; 9 – Varšuvos kunigaikštystės Frydricho Augusto I 1812 m. 3 grašiai; 10 – raktas; 11 – Rusijos imperijos Kalugos gubernijos uniforminė saga. A. Kaminskaitės (1–7), L. Kajotos (8–11) nuotr.

Fig. 3. 17th–19th-century finds: 1–4 – stove tile fragments; 5 – a bowl fragment; 6 – a fragment of a flat roof tile – waster; 7 – a brick; 8 – a Livonia Gustavus Adolphus shilling; 9 – Duchy of Warsaw Frederick Augustus I 1812 3-groat coin; 10 – a key; 11 – a Russian Empire Kaluga Province uniform button

dalyje. R dalyje stovėjo vieno aukšto medinis sandėliukas, statytas 1879–1880 m., V dalyje – vieno aukšto 6 patalpų sandėlis, kuriame 1901 m. veikė aludė (1:3 pav.). 1944 m. Vilniaus aerofotografijoje prie Polocko gatvės, sklypo PV kampe jau matomas 2 aukštų mūrinis Polocko gatvės namas 26 (1:4 pav.). Namas pastatytas 1938–1944 m. laikotarpiu.

Iki XX a. pabaigos 2019 m. tyrinėtame sklype išliko du pastatai, mūrinis – Polocko g. 26, ir medinis sklypo V dalyje. 2005 m. išduotas leidimas nugriauti dviejų aukštų mūrinį statinį Polocko g. 26. Iš pastato nugriovimo dokumentų aiškėja, kad sklypo gilumoje stovėjęs medinis namas (XX a. I pusės aludė, II pusės – buvusi trikotažo fabriko „Vilija“ siuvykla) sudegė XX a. pabaigoje.

1997 m. tarp Polocko gatvės namų 28 ir 43, taip pat Polocko gatvėje, naujai tiesiamos šilumotiekio trasos vietoje tyrinėjo A. Vaicekauskas (*ATL 1996 ir 1997 metais*, 1998, p. 423–424), 2004 m. – T. Poška (Polocko g. 24 ir 26) (*LIIR*, f. 1, b. 4391), 2014 m. K. Minkevičius (*LIIR*, f. 1, b. 6816), 2016 m. P. Vutkinas (Polocko g. 26) (*LIIR*, f. 1, b. 7947).

2019 m. Polocko g. 26 sklype detaliai ištirtas 136 m^2 plotas, žvalgomųjų tyrimų ir žvalgymų plotas sudarė 1546 m^2 (2 pav.). Tyrimų metu surasti 29 ypatieji radiniai, tarp jų 19 XVII a. pabaigos – XX a. monetų, taip pat 190 XVII–XVIII a. radinių (3:1–11 pav.). XVII a. vidurio – XXI a. pradžios kultūrinis sluoksnis 1,25–3 m storio, XIX a. šulinio duobėje – daugiau nei 5 m (4–5 pav.). Archeologiškai vertingi XVII a. vidurio – XVIII a. I pusės sluoksniai išlikę mažiausiai suardyti tik sklypo PV dalyje, 39,5 m^2 plote (2 pav.).

Ploto 1 PV kampe fragmentiškai išlikusi XVII a. vidurio – XVIII a. pradžios ūkinės paskirties akmenų ir plytų krosnis (6 pav.). Jos centrinė dalis stipriai apardyta XIX a. šulinio (?) duobės. Geriau išlikusi krosnies dalis – U raidės plano. Ji 4x2,5 m dydžio, 1,3–1,5 m aukščio, sienos mūrytos iš 15–70 cm dydžio netašytų akmenų ir gelsvos molio masės 30–31x15–15,5x7–7,5 cm dydžio plytų ir jų nuolaužų. Š ir P sienos mūrytos pasvirai per 30–40 cm į krosnies išorę. Plytos paveiktos aukštos temperatūros, kai kurios nuolaužos įgavusios žalsvą atspalvį. Pakuros vidus 2,2x0,9 m dydžio.

Krosnies padas, apdegęs molio paviršius pakuros dugne, buvęs 5 cm storio, žemiau 30 cm

storio raudono molio sluoksnis suformuotas XVII a. viduryje statant krosnį. Jos sienų įduobė įkasta į rausvo molio su gelsvo smėlio intarpais įžemį. Išlikęs krosnies pakuros arkos Š angokraštis ir pėda mūryti iš gelsvos molio masės 30–31x15–15,5x7–7,5 cm dydžio plytų, rištų moliu, o žemiau pado molio aslos išlikęs arkos pamatas, mūrytas iš tokio paties dydžio dviejų eilių plytų, rištų moliu. Taip pat išlikęs 2,8 m ilgio, 40–45 cm pločio, 40 cm aukščio priekrosnio P sienos fragmentas, mūrytas iš 15–55 m dydžio netašytų akmenų ir gelsvos molio masės ir tokio paties dydžio plytų (4:2–4 pav.). Galbūt šios plytų konstrukcijos – priekakčio atramos (?). XIX a. duobės nesuardytose vietose išlikę du 10–20 cm dydžio akmenimis grįstų priekrosnio grindų fragmentai: pirmasis – prišlietas prie krosnies pakuros arkos pamato, o antrasis – prie išlikusios priekrosnio P sienos.

Krosnies sugriovimo sluoksnyje virš degimo kameros molio aslos rastas pakuros arkos fragmentas, mūrytas iš tokių pačių plytų, rištų moliu, taip pat 28 gelsvos molio masės su braukomis 30–31x15–15,5x7–7,5 cm dydžio plytos, nesurištos jokia rišamąja medžiaga. Jų paviršius aprūkęs. Taip pat rastas plokščiosios čerpės fragmentas, paveiktas aukštos temperatūros – gamybos brokas (3:6, 7 pav.). Krosnis

4 pav. Krosnies K1 vaizdai: 1, 2 – iš V; 3 – iš Š; 4 – iš R. G. Rackevičiaus nuotr.

Fig. 4. Stove K1: 1, 2 – as seen from the W; 3 – as seen from the N; 4 – as seen from the E

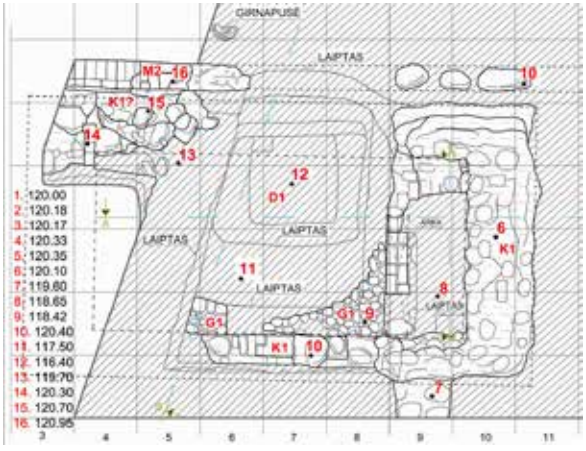

5 pav. Ploto 1 plano fragmentas. T. Dičiaus brėž.
Fig. 5. A fragment of the plan of area 1

funkcionavo apie 30–40 m., nuo XVII a. vidurio iki XVII a. pabaigos – XVIII a. pradžios.

Virš krosnies liekanų rasti XVII a. 7 dešimtmetyje LDK kaldinti Jono Kazimiero šilingai, Livonijos, Gustavo Adolfo šilingas, XVII a. žalios spalvos glazūra padengtų plokštinių koklių, puoštų angelo galvos, augaliniais, gvazdikų motyvais, fragmentai, vienas herbinio koklio su herbu *Pomiań* fragmentas, neglazūruotų puodų (tik nedaugelis jų puošti horizontaliomis linijomis) fragmentai, puodynių, lėkščių ir dubenų, kurių vidus padengtas žalios, geltonos arba rudos spalvos glazūra, fragmentai (3:1–5, 8 pav.).

Ploto 1 V pjūvyje matėsi moliu rištų akmenų konstrukcija (4:4; 5:K1 pav.). Dėl projektavimo darbų buvo ištirta ploto 1 išpjova į V. Jau 70 cm gylyje pasiekta Polocko gatvės namo 24 R sienos pamato apačia. Žemiau jos rasta 20–40 cm aukščio netašytų akmenų ir gelsvos bei rausvos molio masės plytų nuolaužų, rištų rausvos spalvos moliu, siena, R pusėje perkasta duobės D1, V – prišlieta prie 20–40 cm dydžio netašytų akmenų, iš R pusės apmūrytų viena eile 15–16x7–7,5 cm dydžio gelsvos molio masės plytomis, rištų rausvos spalvos moliu, siena. Jos V kraštas yra žemiau Polocko gatvės namo R sienos pamato (5:K1 pav.). Dėl suardymų nega-

6 pav. Ploto 1 bendras vaizdas iš Š. G. Rackevičiaus nuotr.
Fig. 6. General view of area 1, as seen from the N

lima vienareikšmiškai sieti šios akmenų ir plytų konstrukcijos su ploto 1 pagrindinėje dalyje tirta akmenų krosnimi K1. Tolesni šios vietos tyrimai įmanomi tik juos derinant su namo pamatų tvirtinimo darbais.

Plote 1, į R nuo krosnies liekanų, jų išorėje išlikęs XVII a. pabaigos – XVIII a. pradžios grindinio, plytų, jų nuolaužų ir akmenų konstrukcijos fragmentas, stipriai apardytas XX a. vidurio žemės darbų metu. Sklypo Š dalyje vertingas sluoksnis nesusiformavo, o didžiojoje dalyje išlikęs tik XIX–XXI a. kultūrinis 0,4–1,2 m storio sluoksnis (2:Pl2–Pl9 pav.). Sklypo PR kampe surastas kartu su XX a. II pusės supiltinio pobūdžio sluoksniu įverstas XVIII a. pabaigos – XIX a. I pusės statinio mūrinio pamato fragmentas, mūrytas iš gelsvos molio masės 24–25x12–12,5x4,5–5,5 cm dydžio plytų (2: Pl3, M; 6; 7 pav.). Jį galima sieti su į R buvusio sklypo pastatais ir 1997 m. žvalgomųjų tyrimų metu surastais to laikotarpio medinių pastatų pamatų fragmentais.

Plote 1 išlikęs smulkių akmenų grindinio ir gelsvos bei rausvos molio masės antrinio panaudojimo 14–16x6–7 cm dydžio plytų be rišamosios medžiagos pėdsakų XIX a. akmenų konstrukcijos fragmentas. Sklypo P dalyje fragmentiškai išlikę kiti XIX a. (XIX a. II pusės?) akmenimis grįstų paviršių fragmentai.

Plote 1 tirta duobė D1 (2:D1; 4:1, 2, 4; 5:D1 pav.). Jos įkasimo viršus yra nuo XIX a. – XX a. I pusės paviršiaus. Visi ankstesni sluoksniai ir krosnies K1 fragmentai perkasti iki įžemio. Gilesnėje duobės dalyje išlikusios medinės jos kraštų tvirtinimo konstrukcijos – kuolai ir lentos (4:2, 4 pav.). Jos užpilde rastas ATR, Zigmanto III Vazos 1621 m. dvidenaris, XIX a. varinė saga su nulūžusia ausele ir Varšuvos kunigaikštystės Frydricho Augusto 3 grašių moneta, kaldinta 1812 m., pavieniai XIX a. keraminių ir fajansinių indų fragmentai. Pasiekus nuo žemės paviršiaus 4,8 m gylį, duobės D1 tyrimai dėl tolesnių darbų saugumo sustabdyti. Galima manyti, kad šioje vietoje XIX a. buvo iškastas arba bandytas iškasti (?) geriamojo vandens šulinys. Neaišku, ar šioje vietoje kadaise būta vandeningo sluoksnio. Duobės tvirtinimas lentomis nebūdingas geriamojo vandens šuliniams.

7 pav. Pamato plote 3 fragmentas M3 iš P. G. Rackevičiaus nuotr.

Fig. 7. Fragment M3 of the foundation in area 3, as seen from the S

Polocko St. 26

In the late 18th century, a wooden residential building stood on the plot at Polocko St. 26 and in the street in front of 28B (Fig. 1). 136 m^2 were excavated and 1546 m^2 surveyed and evaluated on the plot at Polocko St. 26 (Fig. 2). The investigation yielded 29 small finds, including 19 late 17th–20th-century coins, and 190 17th–18th-century finds (Fig. 8). The excavated mid-17th – early 21st-century cultural layer was 1.25–3 m thick, but over 5 m thick in a 19th-century well (?) shaft (Figs. 4–5).

Archaeologically valuable mid-17th – first half of the 18th-century layers survived well only in 39.5 m² in the SW part of the plot. A mid-17th – early 18th-century household stone and brick stove that had survived fragmentally was excavated in the SW corner of area 1. Its central part had been badly disturbed by a 19th-century well (?) shaft (Figs. 4–6). The stove had been used for about 30–40 years during a period from the mid-17th century to the late 17th – early 18th century. The stove's demolition and dereliction layers contained lumps of yellow clay with finger marks, bricks without any binder, a fragment of a flat roof tile that had been affected by high temperatures, John II Casimir GDL shillings from the 1660s, and a Gustavus Adolphus Livonia shilling, fragments of 17th century stove tiles and household pottery (Fig. 3), and a masonry foundation fragment from a late 18th – first half of the 19th-century structure (Fig. 7).

Vitalija Veževičienė

Sodų gatvė 14

Prieš vykdant statybos darbus Sodų g. 14 sklype KVP atliko detaliuosius tyrimus apie 800 m² dydžio plote. Anksčiau sklypas tyrinėtas tik kartą: 2006 m. S. Sarcevičius atliko žvalgomuosius tyrimus, iškasė 38 šurfus (bendras plotas – 164 m²), aptiko 3,7–4,5 m storio XVIII–XX a. kultūrinį sluoksnį (*ATL 2006 metais*, 2007, p. 381–384).

Detalieji tyrimai Sodų g. 12 ir 14 sklypuose vykdyti bendrai atidengtame apie 800 m² plote 6 perkasose: I (apie 115 m²), II (apie 70 m²), III (apie 98,5 m²), IV (apie 95 m²), V (apie 180 m²), VI (apie 182 m²). Neatidengtas ir neištirtas liko apie 59 m² dydžio stačiakampio formos ruožas tarp perkasų 5–6 (elektros kabelio vietoje) bei kontrolinė juosta tarp perkasų 1–2. Bendrame kasinėjimų plote atidengti skirtingų statybos etapų pastato, sudaryto iš 3 korpusų (centrinio, Š ir P), pamatų ir rūsių liekanos. Beveik visai atidengti centrinio korpuso pamatai su rūsiais (už perkasos 6 P ribos liko neatidengta tik šio korpuso rūsio P siena). Visiškai atidengti Š korpuso pamatai ir fragmentiškai – P korpuso pamatai (dalis jų liko už perkasos 6 R kraštinės ribos) (1 pav.).

Vizualiai įvertinus pamatų liekanas ir kultūrinio sluoksnio chronologiją bei remiantis architektūros tyrimų duomenimis, galima teigti, kad seniausias yra L formos mūrinis pastatas (centrinis ir P korpusai) su dviem cilindrinių skliautų rūsiais. Jie pastatyti po 1808 m., bet ne vėliau kaip 1837 m. Rūsio sienos ir pamatai mūryti iš gelsvų plytų. XIX a. pabaigos (po 1892 m.) pastatas buvo praplėstas P ir R kryptimis pastačius dviejų aukštų mūrinį priestatą be rūsio. Vėliau po 1904 m. prie centrinio korpuso buvo priglaustas Š korpusas. Atidengti jo pamatai (šis korpusas be rūsio) mūryti iš netašytų akmenų, tarpusavyje sujungtų tvirtu kalkiniu skiediniu, antžeminė pamato dalis (išlikusios 2–3 plytų eilės) mūryta iš gelsvo molio plytų. Vėliausiai statyto korpuso pamatai be rūsio formuoti iš riedulių ir mažesnių netašytų akmenų, tarpusavyje surištų kietu kalkiniu skiediniu. Centrinio seniausiai statyto korpuso pamatai formuoti iš fabrikinės gamybos rausvos spalvos 24x11–12x5 cm dydžio (su nežymiais nukrypimais) standartinių plytų. P korpuso pamatai formuoti iš gelsvo molio 24x12x6 cm dydžio standartinių Rusijos imperijos plytų (standartas įsigaliojo po 1847 m.).

Žemiau Š korpuso (statyto 1904 m.) pamatų apačios perkasose 2–4 fragmentiškai išlikę apie 12x5 m dydžio netašytų akmenų grindinio su lataku, skirto paviršinio vandens nutekėjimui, liekanos, orientuotos stačiai dabartinės